

MONEDE DE „TIP SCITIC” AFLATE ÎNTR-O COLECȚIE PARTICULARĂ DIN CONSTANȚA

Gabriel TALMAȚCHI
Gheorghe ANDREESCU

Cuvinte cheie: Dobrogea, numismatică, monede de „tip scitic”, perioada preromană.

Key words: Dobruja, numismatics, „scythian” type coins, Hellenistic period.

Cei mai de seamă reprezentanți ai comunității scitice din Dobrogea sunt regii Kanites, Charaspes, Tanusa, Akrosas, Ailios și Sariakes, păstrați pentru eternitate cu precădere pe baza documentului monetar (de bronz și de argint). Exemplarele respective au fost cercetate cu temei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea¹, pentru ca ulterior cercetările numismatice privind monedele de „tip scitic” din Dobrogea să îmbogățească substanțial bagajul informațional și să permită elaborarea de noi ipoteze în ceea ce privește domeniile iconografic, metrologic, cronologic, respectiv rolul, locul de batere, circulația etc².

Pe lângă puținele piese de „tip scitic” aflate în cadrul colecțiilor publice, au fost strânse și în varii colecții particulare astfel de monede ce au atras întotdeauna prin raritate, inedit, varietate iconografică, contramarcare multiplă, diferențieri

¹ PICK 1898, pl. XIII, nr. 8; TACHELLA 1900, p. 397-401; TACHELLA 1903, p. 31-39; REGLING 1906, p. 259-265; KNECHTEL 1912, p. 219-224; MUŠMOV 1912, tab. XXXIX, p. 98; NETZHAMMER 1912, p. 127-133; SUTZU 1916/a, p. 1-3; SUTZU 1916/b, p. 523-531; RUZICKA 1917, p. 104; KNECHTEL 1919, p. 25-34; MOISIL 1928, p. 44; CANARACHE 1933-1934, p. 60-83; MOISIL 1936, p. 175-177; BECKER 1938, p. 24-25; SAINT-GEORGE 1942, p. 114-115; CANARACHE 1942, p. 3-5 etc.

² CANARACHE 1950, p. 213-257; GERASIMOV 1953, p. 53-58; ROGALSKY 1956/a, p. 26-27; ROGALSKY 1956/b, p. 119-123; ANOCHIN 1965, p. 3-15; ŠELOV 1965, p. 16-40; GERASIMOV 1972, p. 3-16; ANOCHIN 1973, p. 20-41; GERASIMOV 1975, p. 25-26; YOUROUKOVA 1977, p. 105-121; ANDDROUCH 1984, p. 117-161; LAZAROV 1985, p. 47-50; MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990, p. 89-90; TAČEVA 1995, p. 7-17; ANDDROUCH 1995, p. 117-147; PREDA 1998, p. 120-129, pl. VIII, nr. 1-14; TALMAȚCHI 1999, p. 307-312; MANOV 2001, p. 956-957; LAZARENKO 2002, p. 130-147; TALMAȚCHI, DIACONU 2006-2007, p. 43-46; TALMAȚCHI, SANDOR 2006-2007, p. 47-50 etc.

ponderale etc. În continuare sunt prezentate un număr de 18 monede de bronz de „tip scitic” provenind dintr-o colecție particulară creată în Constanța de-a lungul timpului.

*

CATALOGUL COLECȚIEI PARTICULARE COMPUSE DIN MONEDE DE „TIP SCITIC” DIN CONSTANȚA

Monede emise pentru Kanites

TIP HERAKLES

1. AE; 6 h; 5,61 g; 22,5 x 21,5 mm; planșa I, nr. 1³.

Av: Capul lui Herakles cu trăsături tinere, văzut din profil și orientat spre dreapta; personajul poartă pe cap blana leului din Nemea.

Rv: Măciucă cu vârful în jos; tolă și arc ieșit din teacă, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *BAΣIAE/KAN(I)* poziționată pe verticală dreapta/stânga.

Conservare relativ bună.

Bibliografie: CANARACHE 1933-1934, p. 69, nr. 11; CANARACHE 1950, p. 241, nr. 20, tab. V, nr. 20; H. D. RAUCH 1997, p. 21, nr. 125; SNG XI 2000, pl. XV, nr. 315; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2003, nr. 85; GORNY 2006, p. 30, nr. 1235.

TIP MARELE ZEU

2. AE; 12 h; 7,75 g; 24,5 x 23,5 mm; planșa I, nr. 2.

Av: Capul Marelui Zeu văzut din profil, orientat spre dreapta, împodobit cu o panglică.

Rv: Acvilă orientată spre dreapta stând pe un mănunchi de fulgere, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *BA(ΣIAE)/KANI* poziționată pe verticală dreapta/stânga.

Stare de conservare relativ satisfăcătoare.

Bibliografie: CANARACHE 1950, p. 230, nr. 2, dar fără contramarca de pe avers; GORNY 2007, p. 26, nr. 1182.

TIP DEMETRA ȘI CORE

3. AE; 12 h; 9,66 g; 26,5 x 24,5 mm; planșa I, nr. 3.

Av: Capetele accolte ale Demetrei și Corei, văzute din profil, orientate spre dreapta, împodobite cu văl și coroană de spice.

Rv: Un spic și două facle în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *BAΣIAE/KANI* dispusă pe verticală dreapta/stânga; abrevierea magistratului monetar *APIΣ* poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare foarte bună.

Bibliografie: MUŠMOV 1912, tab. XXXIX, fig. 8; SUTZU 1916, p. 1, fig. 2; CANARACHE 1933-1934, p. 67, nr. 7; CANARACHE 1950, p. 236-237, nr. 12, tab. III, nr. 12.

³ Procesarea ilustrației și imaginile foto ale articolului au fost realizate de *Cristina Paraschiv-Talmațchi*.

4. AE; 12 h; 6,79 g; 24 x 23 mm; planșa I, nr. 4.

Av: Capetele acolate ale Demetrei și Corei, văzute din profil, orientate spre dreapta, împodobite cu văl și coroană de spice.

Rv: Un spic și două facle în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda (B)ΑΣΙΑΕ/KANI dispusă pe verticală dreapta/stânga; abrevierea magistratului monetar ΑΠΙΣ poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare bună.

Bibliografie: MUŠMOV 1912, tab. XXXIX, fig. 8; SUTZU 1916, p. 1, fig. 2; CANARACHE 1933-1934, p. 67, nr. 7; CANARACHE 1950, p. 236-237, nr. 12, tab. III, nr. 12.

5. AE; 11 h; 8,18 g; 22,5 x 23 mm; planșa I, nr. 5.

Av: Capetele acolate ale Demetrei și Corei, văzute din profil, orientate spre dreapta, împodobite cu văl și coroană de spice.

Rv: Două spice de grâu și tije și cu câte două perechi fiecare de frunze, așezate în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ/KANITOY dispusă pe verticală dreapta/stânga; abrevierea magistratului monetar ΒΑΚ poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare foarte bună.

Bibliografie: TACHELLA 1903, p. 31; SUTZU 1916, p. 1, fig. 1; CANARACHE 1933-1934, p. 66, nr. 5; CANARACHE 1950, p. 236-237, nr. 12, tab. III, nr. 12; H. D. RAUCH 1997, p. 21, nr. 122; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 1997, p. 32, nr. 226; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/a, p. 37, nr. 304; SNG XI 2000, pl. XV, nr. 314; GORNY 2003/a, nr. 1132; GORNY 2004, nr. 1082; BALDWIN'S 2004, nr. 12.

TIP APOLLON

6. AE; 12 h; 5,18 g; 18 x 17 mm; planșa I, nr. 6.

Av: Capul lui Apollon laureat, văzut din profil și orientat spre dreapta.

Observație: în partea central-stângă a câmpului monetar, în zona cefei personajului, este imprimată o contramarcă circulară (7,5 mm) cu capul lui Hermes, cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta.

Rv: Trepied așezat pe verticală, cu baza în jos, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda (B)ΑΣΙΑΕ/ΩΣ/KANITOY dispusă pe verticală dreapta/stânga; abrevierea magistratului monetar ΒΑΚ poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare mediocră.

Bibliografie: CANARACHE 1933-1934, p. 65, nr. 3, dar fără contramarcă de pe avers; CANARACHE 1950, p. 234, nr. 5, tab. II, nr. 5; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 126; SNG XI 2000, pl. XIV, nr. 308.

7. AE; 12 h; 3,51 g; 17 x 15 mm; planșa I, nr. 7.

Av: Capul lui Apollon laureat și orientat spre dreapta.

Rv: În partea centrală a câmpului monetar, în poziție verticală, spre stânga un ciorchine de strugure cu vrej, iar în dreapta un thyrsos; ambele elemente apar pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛ(Ε)/ΚΑΝΙ* pe verticală dreapta/stânga.

Conservare mediocră.

Bibliografie: CANARACHE 1942, p. 4, fig. 1; MOISIL 1944, p. 38, nr. 329; CANARACHE 1950, p. 233, nr. 6, tab. II, nr. 6; SNG IX 1993, pl. XIII, nr. 351.

Monede emise pentru Charaspes

TIP DIOSCURI

8. AE; 12 h; 8,43 g; 24 x 23 mm; planșa I, nr. 8.

Av: Capetele acolate ale Dioscurilor, cu cununi de lauri, acoperite de bonete și orientate spre dreapta; urme de cerc perlat.

Rv: Acvilă stând pe un mănunchi de fulgere și orientată spre dreapta pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ)/ΧΑΡΑΣΠΟΥ* dispusă pe verticală dreapta/stânga; sub mănunchiul de fulgere, abrevierea magistratului monetar *ME* în ligatură, poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare bună.

Bibliografie: CANARACHE 1933-1934, p. 64, nr. 1; CANARACHE 1950, p. 244, nr. 25, tab. VI, nr. 25; SNG IX 1993, pl. XIII, nr. 350; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 131; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/a, p. 37, nr. 305; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2000, nr. 173; SNG XI 2000, pl. XIV, nr. 305; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2002, nr. 113; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/a, nr. 73; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/b, p. 19, nr. 94; MÜNZ ZENTRUM RHEINLAND 2002, p. 9, nr. 68; GORNY 2003/a, nr. 1130-1131; <http://www.odophil.ch/numismatik/griechen/thrakien/0245.html>.

9. AE; 12 h; 10,47 g; 23 x 22 mm; planșa I, nr. 9.

Av: Capetele acolate ale Dioscurilor, cu cununi de lauri, acoperite de bonete și orientate spre dreapta; urme de cerc perlat.

Rv: Acvilă stând pe un mănunchi de fulgere și orientată spre dreapta pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ)/(ΧΑ)ΡΑΣΠΟ(Υ)* dispusă pe verticală dreapta/stânga; sub mănunchiul de fulgere, abrevierea magistratului monetar *ME* în ligatură, poziționat pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare bună.

Bibliografie: CANARACHE 1933-1934, p. 64, nr. 1; CANARACHE 1950, p. 244, nr. 25, tab. VI, nr. 25; SNG IX 1993, pl. XIII, nr. 350; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 131; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/a, p. 37, nr. 305; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2000, nr. 173; SNG XI 2000, pl. XIV, nr. 305; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2002, nr. 113; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/a, nr. 73; NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/b, p. 19, nr. 94; MÜNZ ZENTRUM RHEINLAND 2002, p. 9, nr. 68; GORNY 2003/a, nr. 1130-1131; <http://www.odophil.ch/numismatik/griechen/thrakien/0245.html>.

Monedă emisă pentru Akrosas

TIP ZEUS

10. AE; 12 h; 3,30 g; 16 x 14,5 mm; planșa I, nr. 10.

Av: Capul lui Zeus cu păr buclat, cu barbă scurtă și coroană de lauri, orientat spre dreapta.

Rv: Cornul abundenței, pe verticală, orientat în jos, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙ(ΛΕ)/ΑΚΡΟ(ΣΑ)* poziționată pe verticală; prescurtarea magistratului monetar *MH* poziționată pe orizontală, sub cornul abundenței, la baza câmpului monetar.

Conservare mediocră.

Bibliografie: CANARACHE 1950, p. 245, nr. 27, dar la noi prescurtarea altui magistrat monetar; GORNY 2003/b, p. 22, nr. 1159.

Monede emise pentru Ailios

TIP DIOSCURI

11. AE; 12 h; 10,24 g; 23,5 mm; planșa II, nr. 11.

Av: Capetele acolate ale Dioscurilor, cu coroane din foi de lauri, acoperite de bonete și orientate spre dreapta; urme de cerc perlat.

Observație: în partea central stângă a câmpului monetar este imprimată o contramarcă aproximativ circulară (5 x 6 mm) ce prezintă capul lui Hermes cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta.

Rv: Două protome ale cailor Dioscurilor pe mijlocul câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕΩΣ/ΑΙΛΙΟΣ* poziționată pe verticală; sub protome monograma magistratului monetar așezată pe orizontală la baza câmpului monetar.

Observație: moneda nu are o mică parte, fiind fragmentară.

Conservare bună.

Bibliografie: CANARACHE 1950, p. 248, nr. 34, tab. VII, nr. 34; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 133; GORNY 2002/a, p. 18, nr. 1092.

12. AE; 12 h; 8,05 g; 23,5 mm; planșa II, nr. 12.

Av: Capetele acolate ale Dioscurilor, cu coroane din foi de lauri, acoperite de bonete și orientate spre dreapta; urme de cerc perlat.

Observație: în partea central stângă superioară a câmpului monetar, pe boneta primului Dioscur este imprimată o contramarcă aproximativ circulară (7,5 mm) ce prezintă capul lui Hermes cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta.

Rv: Două protome ale cailor Dioscurilor pe mijlocul câmpului monetar; legenda *(ΒΑΣΙΛΕΩΣ)/ΑΙΛΙ(ΟΣ)* poziționată pe verticală; sub protome monograma magistratului monetar așezată pe orizontală la baza câmpului monetar.

Conservare mediocră.

Bibliografie: CANARACHE 1950, p. 248, nr. 34, tab. VII, nr. 34; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 133; GORNY 2002/a, p. 18, nr. 1092.

13. AE; 12 h; 5,02 g; 22,5 x 21,5 mm; planșa II, nr. 13.

Av: Capetele acolate ale Dioscurilor, cu coroane din foi de lauri, împodobite cu căciuli țuguiate și orientate spre dreapta; urme de cerc perlat.

Observație: în partea centrală a câmpului monetar, pe capul primului Dioscur apare o contramarcă circulară (7,5 mm) reprezentând capul lui Hermes cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta.

Rv: Două protome ale cailor Dioscurilor pe mijlocul câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕΩΣ/ΑΙΑΙΟ(Σ)* poziționată pe verticală; sub protome monograma magistratului monetar pe orizontală (*TK?*) la baza câmpului monetar.

Conservare slabă.

Bibliografie: CANARACHE 1950, p. 248, nr. 33 ?, tab. VII, nr. 33; H. D. RAUCH 1997, p. 22, nr. 132; GORNY 2002/a, p. 18, nr. 1092; GORNY 2002/b, p. 23, nr. 1152.

Monede emise pentru Sariakes

TIP MARELE ZEU

14. AE; 12 h; 6,76 g; 23 x 21,5 mm; planșa II, nr. 14.

Av: Capul Marelui Zeu bărbos, orientat spre dreapta.

Rv: Acvilă orientată spre dreapta stând pe un mănunchi de fulgere, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda (*B*)*ΑΣΙΑΕ/ΣΑΡΙΑ* poziționată pe verticală; între literele I și A din numele *ΣΑΡΙΑ* apare o globulă; o a doua globulă apare în spatele picioarelor acvilei;

Observație: ultima literă din numele personajului (A) este redată într-un mod aparte.

Conservare mediocră.

Bibliografie: H. D. RAUCH 1997, p. 23, nr. 135; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b, p. 61, nr. 502.

15. AE; 12 h; 6,05 g; 24,5 x 24 mm; planșa II, nr. 15.

Av: Capul Marelui Zeu bărbos, orientat spre dreapta.

Rv: Acvilă orientată spre dreapta stând pe un mănunchi de fulgere, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕ/(Σ)ΑΡΙΑ* poziționată pe verticală.

Conservare foarte bună.

Bibliografie: H. D. RAUCH 1997, p. 23, nr. 135; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b, p. 61, nr. 502.

TIP DEMETRA

16. AE; 1 h; 4,91 g; 20 x 19 mm; planșa II, nr. 16.

Av: Capul Demetrei cu văl orientat spre dreapta; de sub văl, pe frunte, apar cunune de spice.

Rv: Două spice, cu tije și frunzulițe, în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar; legenda *ΒΑΣΙΛΕ/ΣΑΡΙΑ* poziționată pe verticală.

Conservare satisfăcătoare.

Bibliografie: TACHELLA 1900, tab. V, fig. 2; SUTZU 1916, p. 2, fig. 3; CANARACHE 1950, p. 252, nr. 39, tab. VIII, nr. 39; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b, p. 61, nr. 504; SNG XI 2000, pl. XV, nr. 325-326.

17. AE; 2 h; 5,48 g; 20 x 19 mm ; planșa II, nr. 17.

Av: Capul Demetrei cu văl orientat spre dreapta; de sub văl, pe frunte, apar cunune de spice.

Rv: Două spice, cu tije și frunzulițe, în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar: legenda (B)ΑΣΙΑΕ/ΣΑΡΙΑ poziționată pe verticală.

Conservare relativ bună.

Bibliografie: TACHELLA 1900, tab. V, fig. 2; SUTZU 1916, p. 2, fig. 3; CANARACHE 1950, p. 252, nr. 39, tab. VIII, nr. 39; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b, p. 61, nr. 504; SNG XI 2000, pl. XV, nr. 325-326.

18. AE; 1 h; 5,79 g; 19,5 mm; planșa II, nr. 18.

Av: Capul Demetrei cu văl orientat spre dreapta; de sub văl, pe frunte, apar cunune de spice.

Rv: Două spice, cu tije și frunzulițe, în poziție verticală, pe partea centrală a câmpului monetar: legenda ΒΑΣΙΑΕ/ΣΑΡΙΑ poziționată pe verticală.

Conservare relativ bună.

Bibliografie: TACHELLA 1900, tab. V, fig. 2; SUTZU 1916, p. 2, fig. 3; CANARACHE 1950, p. 252, nr. 39, tab. VIII, nr. 39; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b, p. 61, nr. 504; SNG XI 2000, pl. XV, nr. 325-326.

*

În total sunt prezenți basileii Kanites (7), Charaspes (2), Akrosas (1), Ailios (3) și Sariakes (5 exemplare). Emisiunile monetare sunt realizate în bronz, ca majoritatea descoperirilor de acest gen, cu excepția unei drahme bătută pentru Sariakes⁴. Printre cele mai numeroase în catalog sunt exemplarele bătute pentru Kanites (ca și în general pentru toate descoperirile de „tip scitic” cunoscute)⁵, urmate de cele emise pentru Sariakes. Acestea din urmă aparțin unui personaj prescurtat ca Σαρια, numele său întreg, de origine iraniană fiind, după unele păreri, Σαριαχος („supremul” sau „principalul”⁶).

Din punct de vedere ponderal pot fi observate o serie de abateri de la valorile repertoriate de la descoperiri mai vechi sau mai noi pentru fiecare din tipurile monetare specifice fiecărui suveran. Tipul Herakles emis pentru Kanites prezintă exemplare care se situează în general între 6,40/50 și 8 grame, piesa noastră fiind cu aproape 1 g mai ușoară, poate și datorită modului de preservare. Piesa din tipul Marele Zeu, deși într-o stare de conservare precară, se apropie de valoarea de 8 g, în jurul căreia se distribuie și alte descoperiri. Piese din tipul Demetra și Core sunt cuprinse între 6,79 și 9,66 g, altele atestate până în prezent fiind cuprinse între 8,05 și 10,40 g, cu o densitate a lor în jurul valorii de 9,70 g.

⁴ CRONICAR 1935, p. 155.

⁵ PREDA 1998, p. 123.

⁶ LAZAROV, POPOV 1985, p. 157.

Piesa din tipul Apollon (trepied pe revers) are o greutate de 5,18 g și se înscrie în valorile specifice cuprinse între 4,74 și 8,36 g. Cea de a doua piesă din tipul Apollon dar pe revers cu reprezentarea unui ciorchine de strugure cu vrej, iar în dreapta un thyrsos, are un pond de 3,51 g (în ciuda unei stări de conservare precare), valorile generale între care variază greutatea acestui tip monetar fiind de 3 și 4 g. Monedele pentru Charaspes corespund unui singur tip monetar, cel cu Dioscurii. Greutățile pieselor din catalog sunt de 8,43 și 10,47. Cele repertoriate pentru celelalte descoperiri sunt cuprinse între 7,60 și 11,19 g, cea mai mare densitate grupându-se între 9,55 și 11,19 g. Unica piesă din catalog emisă pentru Akrosas este din tipul Zeus și are o greutate de 3,30 g, integrându-se între valorile ponderale specifice care variază între 3 și 3,50 g. Monedele emise pentru Ailios aparțin tipului monetar cu Dioscurii. Greutatea lor se încadrează între 5,05 și 10,24. Diferența mare de greutate se datorează în mod cert uzurii avansate, probabil creată prin circulație, întrucât valorile generale cunoscute pentru acest tip monetar sunt cuprinse între 8 și 10,50 g. În sfârșit ultimele tipuri monetare din catalog îi aparțin lui Sariakes. Menționăm în acest sens tipul Marele Zeu cu două exemplare cu greutate de 6,76 și 6,05 g, care se încadrează între valorile „normale” cuprinse între 5,50 și 7 g. Tipul Demetra și ultimul cuprinde trei piese cu greutate de 4,91, apoi 5,48 și 5,79 g, din nou integrate valorilor ponderale specifice ce variază între 4,50 și 6 g. Cea mai mare parte a monedelor au greutate care se înscriu în mod lejer în valorile ponderale ale respectivului tip monetar. Atunci când ele nu corespund, s-ar putea să exprime o uzură datorată circulației monetare și mai puțin existența din start a unor ștanțe tocite prin folosință îndelungată. Tocmai atenția acordată exprimată și prin calitatea excepțională a majorității exemplarelor cunoscute pot infirma existența ștanțelor cu o lungă durată de funcționare.

Din punct de vedere iconografic monedele din catalog oferă o varietate de teme specifice panteonului grec, sub forma zeităților și a atributelor lor sau al altor detalii însoțitoare. Deși sunt emisiuni reduse cantitativ, de cele mai multe ori, din punct de vedere artistic, asistăm la manifestarea unui înalt grad calitativ, specific monetărilor pontice. Chiar dacă apar destul de des stângăcii de execuție sau greșeli în transcrierea legendelor, ceea ce rămâne important după părerea noastră, este redarea unor figuri de divinități grecești „populare”, iar arta și tehnica lor este specifică aceleiași lumi grecești⁷. Pentru locul lor de producere au fost nominalizate cu precădere doar două ateliere - Callatis și Dionysopolis -⁸, dar și Tomisul, pe deplin temei, poate fi considerat un posibil centru emitenț⁹ sau chiar toate trei - Callatis, Dionysopolis și Tomis -¹⁰. Și din punctul nostru de vedere, care coincide cu al altor specialiști, monedele de „tip scitic” sunt piese de factură greacă, produse ale monetărilor orașelor din Pontul Stâng¹¹.

⁷ CRONICAR 1935, p. 155; MOISIL 1936, p. 177.

⁸ POENARU BORDEA 1973-1975, p. 25, nota 98; PREDA 1973-1975, p. 66; PREDA 1998, p. 126.

⁹ ANNDROUCH 1984, p. 146.

¹⁰ CANARACHE 1942, p. 5.

¹¹ Aceeași părere și la SUTZU 1916/b, p. 527; CANARACHE 1942, p. 5; PREDA 1964, p. 406; PREDA 1973, p. 182 etc.

Realizând un studiu parțial al prezenței diferitelor teme iconografice pe monedele de „tip scitic” în raport cu cele existente în iconografia monetărilor vest-pontice am surprins mai multe aspecte relevante¹². Noi am nominaliza teoretic piesele de bronz ale lui Kanites (spic sau spice¹³; tolă și măciucă¹⁴; măciucă și arc în teacă¹⁵; Herakles/măciucă¹⁶; Herakles/măciucă și arcul în teacă¹⁷; spic de grâu cu două frunze și făclie¹⁸; două făclii cu spic¹⁹; spic de grâu cu două frunze și două spade²⁰; tolă²¹; Demetra/ciorchine de strugure și spic de grâu²²), piesele de bronz (capetele acolate ale Demetrei și ale Corei/două spice²³) ale lui Tanusa, piesele de bronz (capetele acolate ale Demetrei și Corei/două spice de grâu cu pai lung și patru foi²⁴) ale lui Akrosas, piesele de bronz (spic²⁵; Apollon/trepied²⁶; Demetra/două spice de grâu cu frunze²⁷; Herakles bătrân și cu barbă/teacă cu arc²⁸; Hera/spic de grâu, torță²⁹) și de argint ale lui Sariakes (Apollon/arc, tolă cu săgeți, spic³⁰) etc. ca fiind bătute de monetăria de la Callatis. Apoi am face legătura între piesele de bronz (spic sau spice, cu sau fără făclii³¹; Marele Zeu/spic de grâu, arc în teacă³²; Marele Zeu/acvilă orientată spre dreapta stând pe fulgere³³; Hermes cu petasos/kerykeion fără aripi³⁴ sau cu aripi³⁵; Hermes/caduceu și spic³⁶) ale lui Kanites, piesele de bronz (capetele acolate ale Dioscurilor/acvilă orientată spre dreapta stând pe fulgere³⁷) pentru Charaspes, piesele de bronz (capetele acolate ale Dioscurilor/două protome de cai spre

¹² Acest studiu va vedea lumina tiparului într-un viitor apropiat, nefiind încă finalizat.

¹³ TACHELLA 1903, p. 31.

¹⁴ TALMAȚCHI 1999, p. 307, nr. 1-2.

¹⁵ CANARACHE 1933-1934, p. 69, nr. 12.

¹⁶ CANARACHE 1933-1934, p. 70-71, nr. 13, 15; TALMAȚCHI 1999, p. 308, nr. 4-5.

¹⁷ CANARACHE 1933-1934, p. 69, nr. 11, p. 70, nr. 14; RUZICKA 1917, p. 104.

¹⁸ KNECHTEL 1919, p. 26-27; CANARACHE 1933-1934, p. 65-66, nr. 4; SNG STANCOMB 1994, nr. 310; GORNY 2002/a, p. 18, nr. 1091.

¹⁹ SUTZU 1916, p. 1-2.

²⁰ CANARACHE 1933-1934, p. 67-68, nr. 5-7.

²¹ GORNY 1998, p. 16, nr. 77.

²² CANARACHE 1942, p. 4.

²³ SUTZU 1916, p. 2; CANARACHE 1933-1934, p. 64-65, nr. 2; SNG IX 1993, pl. XI, nr. 307; GORNY 1998, p. 16, nr. 76.

²⁴ CANARACHE 1933-1934, p. 72, nr. 19-20.

²⁵ CANARACHE 1933-1934, p. 75-76, nr. 28, p. 76, nr. 30.

²⁶ CANARACHE 1933-1934, p. 65, nr. 3, p. 75, nr. 26; TALMAȚCHI 1999, p. 308, nr. 3.

²⁷ SUTZU 1916, p. 2; CANARACHE 1933-1934, p. 74, nr. 25.

²⁸ CANARACHE 1933-1934, p. 77-78, nr. 31-32 (60-83).

²⁹ CANARACHE 1933-1934, p. 76, nr. 29.

³⁰ MOISIL 1936, p. 177; CRONICAR 1935, p. 155.

³¹ TACHELLA 1903, p. 31.

³² CANARACHE 1933-1934, p. 68-69, nr. 10.

³³ SAINT-GEORGES 1942, p. 114, nr. 1; CANARACHE 1933-1934, p. 68, nr. 9.

³⁴ CANARACHE 1933-1934, p. 71, nr. 16-17.

³⁵ CANARACHE 1933-1934, p. 71-72, nr. 18.

³⁶ OCHEȘEANU 1972, p. 485-486, nr. 1.

³⁷ CANARACHE 1933-1934, p. 64, nr. 1; ANDDROUCH 1984, p. 145; TALMAȚCHI 1999, p. 308, nr. 6; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2001, p. 36, nr. 236-237.

dreapta³⁸) ale lui Ailios, pe piesele de bronz (capetele acolate ale celor doi Dioscuri/protomă de cal înstelat³⁹ sau două protome de cai⁴⁰; Zeus/cornul abundenței⁴¹) ale lui Akrosas, pe piesele de bronz (spic⁴²; Hermes/kerykeion fără aripi⁴³; capetele acolate ale Dioscurilor/două protome de cai⁴⁴) ale lui Sariakes etc. ca fiind bătute la Tomis. Și acestea doar pentru a ne referi la cele două posibile ateliere grecești de pe coasta dobrogeană. Ce se poate observa, chiar și pentru aceste puține exemplare, este asemănarea izbitoare dintre iconografia monedelor de „tip scitic” și iconografia monetărilor vest-pontice dobrogene. Sigur că este destul de dificil să considerăm prezența spicului o certitudine pentru emiterea lor doar la Callatis, căci imaginea este comună și pentru monetăria de la Tomis. Dar reprezentarea Marelui Zeu (exemplare cu aversul foarte bombat și reversul plat; modul de execuție este identic cu cel al monedelor din tipul Marele Zeu, ca și metalul folosit!) provine de la Tomis, iar cea a lui Herakles (cu trăsături tinere sau îmbătrânite) provine de la Callatis. De multe ori ștanțele executate pentru tipul Marele Zeu (la Tomis) par a fi folosite și pentru monedele de „tip scitic”. Și nu ar fi singurul exemplu în acest sens.

Este de remarcat o varietate specială în ceea ce privește prezența magistraților monetari pe reversul exemplarelor: *APIE* (tip Demetra și Core la Kanites, nr. 3-4), *BAK* (tip Demetra și Core la Kanites, nr. 5; tip Apollon, nr. 6), *ME* în ligatură (tip Dioscuri la Charaspes, nr. 8-9), *MH* (tip Zeus la Akrosas, nr. 10), *TK* (tip Dioscuri la Ailios, nr. 13). Dintre aceștia, pe unii s-ar putea să-i identificăm și pe monedele emise de monetăriile vest-pontice de la Histria (!) și Tomis. Abrevierea numelui magistratului *APIE* apare pe monedele histriene autonome din tipul Atena sub forma *APIET*⁴⁵, ca și pe cele din tipul Apollon pe omphalos sub forma *APIET*⁴⁶, respectiv *APIETA*⁴⁷. Așa cum am și demonstrat nu există nici o legătură între acest magistrat și cel prezent pe monedele histriene, fiind o falie cronologică între cei doi⁴⁸. Monograma *ME* în ligatură se întâlnește pe monedele din tipurile Helios⁴⁹, Dionysos⁵⁰, Hermes⁵¹ și Demetra⁵² de la Histria;

³⁸ SAINT-GEORGES 1942, p. 115; MOISIL 1944, p. 38, nr. 327; SNG STANCOMB 1994, nr. 320; MÜNZEN STUTTGART 2000, p. 14, nr. 65; GORNY 2002/a, p. 18, nr. 1092; GORNY 2002/b, p. 23, nr. 1152.

³⁹ CANARACHE 1933-1934, p. 73, nr. 22.

⁴⁰ CANARACHE 1933-1934, p. 74, nr. 23-24; MOISIL 1944, p. 38, nr. 328; TALMAȚCHI 1999, p. 308, nr. 7; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2001, p. 36, nr. 238.

⁴¹ CANARACHE 1933-1934, p. 73, nr. 21.

⁴² CANARACHE 1933-1934, p. 75-76, nr. 28.

⁴³ CANARACHE 1933-1934, p. 75, nr. 27.

⁴⁴ CANARACHE 1933-1934, p. 67-68, nr. 8.

⁴⁵ STAMBULIU 2004, p. 69, nr. 307.

⁴⁶ PICK 1898, p. 152; PREDĂ, NUBAR 1973, p. 43.

⁴⁷ KNECHTEL 1917, p. 65; MUŠMOV 1912, p. 16, nr. 138, p. 17, nr. 151; SNG XI 2003, pl. X, nr. 215.

⁴⁸ TALMAȚCHI, SANDOR 2006-2007, p. 47-50.

⁴⁹ SNG XI 2003, pl. IX, nr. 195; MÜNZEN STUTTGART 2005, p. 16, nr. 170.

⁵⁰ TALMAȚCHI 2003, 277, nr. 146; SNG XI 2003, pl. X, nr. 212.

⁵¹ POENARU BORDEA 1997, p. 16.

⁵² MOISIL 1944, p. 24, nr. 216.

s-a propus și posibilitatea ca ele să fie bătute la Tomis⁵³. Monograma *MH* apare pe piesele tomitane autonome de modul mic din tipul Marele Zeu⁵⁴.

Din punct de vedere cronologic, în ceea ce privește datarea emisiunilor monetare bătute pentru basileii sciți, sunt propuse mai multe intervale temporale cvasi-apropiate. Astfel, ele au fost integrate perioadei specifice debutului secolului al III-lea a. Chr.⁵⁵, la cumpăna dintre secolul al III-lea a. Chr. și secolul al II-lea a. Chr. (pentru monedele lui Ateas⁵⁶), în cursul secolului al II-lea a. Chr.⁵⁷, în ultimele trei sferturi ale secolului al II-lea a. Chr.⁵⁸ și la sfârșitul secolului al II-lea a. Chr. și începutul secolului I a. Chr.⁵⁹ În general, și din punctul nostru de vedere perioada secolelor II-I a. Chr. pare a reprezenta intervalul cronologic cel mai apropiat de realitățile iconografice, ponderale, etc. privitoare la aspectele monetare, raportându-ne la datele cunoscute privind situația monetărilor vest-pontice capabile de a fi emis astfel de piese la comandă sau din interese economico-politice.

Relațiile existente între suveranii sciți și orașele grecești credem că s-au bazat pe legături probabil contractuale, sub aspect politic și economic, existând din partea ambelor părți, așa cum s-a și demonstrat, destulă disponibilitate în acest scop⁶⁰. Între comunitățile scitice și cele grecești în spațiul de nord-vest și vest al Pontului Euxin asistăm la crearea și permanetizarea unor relații pașnice⁶¹, de colaborare așa cum pare să ne releve descoperirile arheologice și numismatice. Monedele puteau fi bătute în baza unor comenzi acoperite de plăți făcute nu sub formă financiară ci contra anumitor produse (cerealiere, animaliere, metale prețioase și semi-prețioase, etc.). Ele puteau fi bătute probabil și cu un scop politic. Semnificativă este prezența lor în Dobrogea în cadrul unor mici „regate” conduse de basileii sciți, probabil cu o evoluție succesivă într-un anumit interval de timp⁶². Monedele emise pentru căpeteniile scitice din Dobrogea au avut probabil în epoca elenistică o prezență mai mult decât discretă în cadrul realităților economice și comerciale locale vest-dobrogene, fiind antrenate în circulație tocmai prin caracterul lor grecesc, ca tehnică de realizare, stil de prezentare și motive iconografice⁶³. De altfel aceste piese au fost folosite fără nici o reținere de autoritățile locale pentru acoperirea necesităților de monedă avute spre sfârșitul mileniului I a. Chr., fiind implicate în masa monetară supusă procesului contramarcării, știind că se preferau monedele cu pastilă mare pentru a realiza acest procedeu. Cu excepția lui Ataias, toți regișorii sciți prezintă pe aversul monedelor numeroase contramărci, spre exemplu Demetra la Kanites,

⁵³ CANARACHE 1933-1934, p. 64, nr. 1; ANDDROUCH 1984, p. 145-146; TALMAȚCHI 1999, p. 308, nr. 6; CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2001, p. 36, nr. 236-237.

⁵⁴ REGLING 1910, p. 644, nr. 2449.

⁵⁵ CANARACHE 1950, p. 226.

⁵⁶ POENARU BORDEA 1973-1975, p. 24.

⁵⁷ PIPPIDI 1967, p. 151-152.

⁵⁸ PREDA 1998, p. 126.

⁵⁹ POENARU BORDEA 1979, p. 98.

⁶⁰ KNECHTEL 1919, p. 28.

⁶¹ COJOCARU 2007, p. 117.

⁶² IRIMIA 2000-2001, p. 306.

⁶³ MOISIL 1936, p. 176.

Zeus la Kanites, Charaspes, Akrosas și Ailios, Herakles la Kanites, Hermes la Kanites și Tanusa, etc. Printre contramărcile prezente în general pe monedele de „tip scitic” cea mai interesantă este cea care redă imaginea roții cu patru spițe imprimată pe aversul unor exemplare ale lui Kanites pe care apare capul lui Herakles văzut din profil, orientat spre dreapta⁶⁴. În catalog, din cele 18 exemplare, patru dețin contramărci. Amintim în acest caz un exemplar (nr. 6) din tipul Apollon (Kanites) care prezintă pe avers, în partea central-stângă a câmpului monetar, în zona cefeî personajului, o contramărcă circulară (7,5 mm) cu capul lui Hermes, cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta. Pe un exemplar (nr. 11) din tipul Dioscuri (Ailios), pe avers, în partea central stângă a câmpului monetar, este imprimată o contramărcă aproximativ circulară (5 x 6 mm) ce prezintă capul lui Hermes cu petasos, văzut din profil și orientat spre dreapta. Un al doilea exemplar (nr. 12) are imprimată, pe avers, în partea central stângă superioară a câmpului monetar, pe boneta primului Dioscur, o contramărcă aproximativ circulară (7,5 mm) ce prezintă capul lui Hermes cu petasos orientat spre dreapta, situație și contramărcă identică ca în cazul unei a treia piese (nr. 13). După cum remarcăm, toate contramărcile redau capul lui Hermes cu petasos, văzut din pofil și orientat spre dreapta. S-a afirmat de-a lungul timpului că anumite contramărci pot fi identificate ca aparținând, în mod special, unor ateliere. Astfel contramarca circulară cu capul lui Hermes acoperit de petasos ar aparține Tomis-ului (dar apare inclusiv pe piese de la Histria⁶⁵). Nu toate au fost aplicate în același timp, existând, în cazul exemplarelor noastre, două etape de contramarcare, fiind diferențe de diametru și iconografice între contramarca ovală și celelalte două circulare. Este foarte posibil ca și ultimele două să fie diferite ca etnic al emitentului, fiind mai multe cetăți care le puteau imprima. Cu alte cuvinte avem cel puțin două urme de poanson și două sau chiar trei posibile centre capabile de a efectua procedeul monetar. Diferențele iconografice și implicit de poanson, uneori doar de detaliu, prezente de la o contramărcă la alta, de același tip, ne fac să ne gândim la posibilitatea disocierii originii emitentului. Sigur că acolo unde un anumit tip monetar este emis doar de o singură cetate, contramărcile cu chipul aceleiași zeități pot aparține, înainte de toate, respectivului centru monetar. Tot atât de adevărat este și faptul că unele tipuri de contramărci pot să aparțină mai multor centre, ele regăsindu-se pe monede diferite din punct de vedere al emitentului. Apariția uneori a unei singure contramărci, sau a două-trei, respectiv chiar patru poate fi explicată și prin imprimarea monedelor în mod variat (adică nu este absolut nevoie ca aproximativ aceeași masă monetară să fie supusă repetat acestui proces). O monedă nemarcată până la un moment dat putea fi imprimată abia într-o a doua sau a treia etapă de contramarcare.

Contramarcarea unei monede era realizată de către o instituție emitentă a unui oraș grec, dispunând de un atelier monetar și de posibilitățile tehnice de realizare. Astfel, prin intermediul unei autorități politice, o monedă, care de cele

⁶⁴ CANARACHE 1933-1934, p. 69, nr. 12; NETZHAMMER 1912, p. 127-128; TALMAȚCHI, SANDOR 2006-2007, p. 47-50.

⁶⁵ GERASIMOV 1946, p. 56, nr. 8; POENARU BORDEA 1996, p. 357; GRĂMĂTICU, OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 2003-2005, p. 33.

mai multe ori era scoasă din uz, prin primirea uneia sau a mai multor contramărci oficiale succesive, căpăta din nou valoare de piață în interiorul orașului respectiv sau a teritoriului de influență⁶⁶. Aceasta devine o marcă cu origine, identificabilă⁶⁷. Contramarca era un semn de control pus pe o monedă deja bătută, cu ajutorul unui poanson⁶⁸. Acest procedeu putea fi aplicat asupra monedelor locale sau a celor venite din afară, aparținând altor centre grecești emitente de monedă. Prin astfel de măsuri se producea, în mod clar, o dezavantajare a unor emisiuni monetare în raport cu altele⁶⁹, acordându-li-se preferențial o valoare convențională, favorabilă pieței locale. Era unul din procedeele comode prin care se obținea rapid un beneficiu financiar substanțial, solicitând cheltuieli minime⁷⁰. Acțiunea era necesară atunci când statul sau orașul respectiv, din cauze diverse (puteau fi și cauze pur ocazionale sau accidentale⁷¹), dar cu precădere din necesități economice, avea o nevoie imediată de numerar⁷². Cu alte cuvinte, o monedă demonetizată putea fi din nou acceptată dacă primea una sau mai multe contramărci. De asemenea, procedeu, în anumite condiții, asigura o supraevaluare a unor emisiuni locale în raport cu monedele altor centre concurente⁷³. De la bun început ținem să subliniem faptul că procedeu contramărcării a apărut în perioada elenistică, atunci când situația economică a multor orașe grecești era în declin, fiind stringentă nevoia de a supraveghea administrativ-financiar operațiunile monetare⁷⁴, situație valabilă și pentru cele trei colonii vest-pontice dobrogene.

Pe coasta de vest a bazinului pontic, contramărcarea a fost preferată pe monedele de bronz⁷⁵, deși în restul lumii grecești s-a practicat și pe cele din argint⁷⁶. Însă, contramărcarea monedelor de argint nu a fost făcută în același timp cu cea petrecută pe monedele de bronz, fiind mai timpurie⁷⁷. Interesant este că acest procedeu a continuat pe monedele de bronz și în perioada timpurie a dominației romane, în orașele din Dobrogea și din Thracia. Numărul mare al contramărcilor și diversitatea modelelor alese de către respectivele ateliere monetare a permis realizarea unor grupe tipologice, pentru perioada romană, pentru o contramarcă (cu mai multe variante), pentru două contramărci, etc⁷⁸.

Am preferat să nu luăm în discuție problemele privind circulația monetară a monedelor de „tip scitic”, cu atât mai mult cu cât piesele prezente în catalog nu

⁶⁶ CALLATAÏ 2000, p. 119.

⁶⁷ PRICE 1983, p. 7.

⁶⁸ LE RIDER 1975, p. 30.

⁶⁹ SEYRING 1966, p. 1-11.

⁷⁰ SEYRING 1968, p. 185-192.

⁷¹ LE RIDER 1975, p. 38.

⁷² CALLATAÏ 1999, p. 110.

⁷³ MØRKHOLM 1982, p. 298-300.

⁷⁴ LENORMANT 1897, p. 45.

⁷⁵ Pentru monetăria de la Odessos găsim informații la TOPALOV 2004, p. 52-67, pentru cele de la Mesambria și Apollonia Pontica la LAZARENKO 2004-2005, p. 143-163.

⁷⁶ REBUFFAT 1996, p. 120.

⁷⁷ POENARU BORDEA 1968, p. 113.

⁷⁸ DRAGANOV 1991, p. 504, 506; MARTINI 2002, p. 215-226; MARTINI, PAUNOV 2004, p. 159-173.

au un loc clar de descoperire. Cu excepția unei singure piese de la Kanites despre care știm că este descoperită la Costinești (jud. Constanța), pentru celelalte nu cunoaștem decât o localizare mai largă din sud-estul teritoriului dobrogean, mai exact între localitatea 2 Mai și municipiul Mangalia⁷⁹. Totuși, contramarcarea lor în cel puțin o etapă, atestă în mod clar participarea acestora la circulația monetară prezentă de-a lungul coastei litorale în secolele II-I a. Chr.

În concluzie monedele de „tip scitic” oferă date de un real interes istoric pentru evoluția comunităților locale în perioada elenistică, în menționarea unor căpetenii scitice acolo unde alte izvoare, cu foarte puține excepții⁸⁰, sunt extrem de lacunare. Ele „ajută la reconstituirea istorică și economică, socială a unui teritoriu”⁸¹, în speță cel dobrogean.

BIBLIOGRAFIE

ANDDROUCH 1984 - S. I. Anddrouch, *Moneta Skifskogo Carea Haraspa iz raskopki Tiră*, RJVSZP, Kiev, 1984, p. 117-161.

ANDDROUCH 1995 - S. I. Anddrouch, *Niznedunajskaja Skifija v VI-načale I v. do. n. e.*, Zaporojie, 1995.

ANOCHIN 1965 - V. A. Anochin, *Monety skifskogo Caria Atea*, Numizmatika i Sfragistika, Kiev, 2 (1965), p. 3-15.

ANOCHIN 1973 - V. A. Anochin, *Moneti Atea*, *Skifskie drevnosti*, Kiev, 1973, p. 20-41.

BECKER 1938 - E. Becker, *Monete și ponduri inedite din Kallatis și Dionysopolis*, CNA, 13 (1938), 109, p. 24-25.

CALLATAÏ 1999 - Fr. de Callataï, *Fiscalité et monnayage dans l'oeuvre de Georges Le Rider*, în *Travaux de Numismatique Grecque offerts à Georges Le Rider*, édité par Michel Amandry et Silvia Hurter avec la collaboration de Denyse Bérend, London, 1999, p. 109-121.

CALLATAÏ 2000 - Fr. de Callataï, *Les monnayages ciliciens du premier quart du IVe s. av. J.-C.*, în *Varia Anatolica XII. Mecanismes et innovations monétaires dans l'Anatolie Achéménide. Numismatique et histoire. Actes de la Table Ronde Internationale d'Istanbul, 22/23 mai 1997*, édité par Olivier Casabonne, Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Paris, 2000, p. 93-127.

CANARACHE 1933-1934 - V. Canarache, *Regii sciți și regatele lor dintre Istru și Pontul Euxin - în lumina monetelor -*, BSNR, 27-28 (1933-1934), nr. 81-82, p. 60-83.

CANARACHE 1942 - V. Canarache, *O monedă inedită a regelui scit Kanites*, CNA, 16 (1942), 121-122, p. 3-5.

CANARACHE 1950 - V. Canarache, *Monetele sciților din Dobrogea*, SCIV, 1 (1950), 1, p. 213-257.

⁷⁹ Un studiu amplu privind descoperirile monetare de „tip scitic” (inclusiv o serie de descoperiri noi) și numeroase informații privind inclusiv circulația lor monetară va vedea curând lumina tiparului.

⁸⁰ Este vorba, pe de o parte, de atestarea epigrafică a regelui Kanites într-o inscripție descoperită la Dousa și provenind fie din Odessos, fie din Dionysopolis, cf. MIHAILOV 1970, nr. 2056.1843; pentru proveniența sa de la Odessos se pronunță PÂRVAN 1957, p. 109; pe de altă parte, cu prilejul unor cercetări arheologice submarine efectuate în apropierea anticei Tirizis (Cap Caliacra) a fost descoperită partea superioară a unui altar ce deține o inscripție în limba greacă în care este menționat βασιλέως Σαρια, cf. LAZAROV, POPOV 1985, p. 156-157.

⁸¹ GORINI 1980, p. 698.

COJOCARU 2007 - V. Cojocaru, *Despre așa-numitul „protectorat” scitic asupra orașelor grecești nord vest-pontice*, Peuce, 3-4 (2005-2006), p. 109-120.

CRONICAR 1935 - Cronicar, *Congresul Național de Numismatică și Arheologie din Cernăuți*, CNA, 11 (1935), nr. 103-104, p. 142-158.

DRAGANOV 1991 - D. Draganov, *The Contermarks of Moesia Inferior and Thrace*, Klio, 73 (1991), 2, p. 495-509.

GERASIMOV 1946 - T. Gerasimov, *Antični moneti s kontramarki ot Dolna Misija i Trakija*, Izvestija Sofia, 15 (1946), p. 51-81.

GERASIMOV 1953 - T. Gerasimov, *Монети от Канит, Тануза, Харасп, Акроза и Сария*, Izvestija Varna, 9 (1953), p. 53-58.

GERASIMOV 1972 - T. Gerasimov, *Otnovo za falšivite moneti s nadpisi ATAIAS i ATAIA*, Izvestija Varna, 8 (23) (1972), p. 3-16.

GERASIMOV 1975 - T. Gerasimov, *Un trésor de monnaies antiques du sud de la Dobroudja*, SCN, 6 (1975), p. 25-26.

GORINI 1980 - G. Gorini, *La Monetazione*, în *Da Aquaileia a Venezia*, Cultura, Contatti e Tradizioni, Milano, 1980, p. 697-749.

GRĂMĂTICU, OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 2003-2005 - S. Grămăticu, E. Oberländer-Târnoveanu, *Un depozit de monede autonome histriene descoperit la Călan, jud. Hunedoara*, CN, 9-11 (2003-2005), p. 25-36.

IRIMIA 2000-2001 - M. Irimia, *Despre sciți și Sciția Mică în ultimele secole ale mileniului I a. Chr.*, Pontica, 33-34 (200-2001), p. 299-317.

KNECHTEL 1912 - W. Knechtel, *O monedă scitică a regelui Canitu*, Revista Catolică, 1 (1912), p. 219-224.

KNECHTEL 1917 - W. Knechtel, *Orașul Istros și importanța lui monetară*. Traducere după B. Pick, 2. Monetele, BSNR, 14 (1917), 28, p. 60-71.

KNECHTEL 1919 - W. Knechtel, *O nouă monetă a regelui scit Kanites*, BSNR, 16 (1919), p. 25-34.

LAZARENKO 2002 - I. Lazarenko, *Notes on the history and coinage of the Scythian Rulers Atheis and Sariakes*, Bulletin du Musee National de Bourgas, 4 (2002), p. 130-147.

LAZARENKO 2004-2005 - I. Lazarenko, *About the dating and the site of striking of some hellenistic countermarks*, Bulletin des Musées de la Bulgarie du Sud-Est, 21 (2004-2005), p. 143-163.

LAZAROV 1985 - M. Lazarov, *Novootkritainya nadnis Antigona za skifskogo tzarya Sariaka*, VDI, 3 (1985), p. 47-50.

LAZAROV, POPOV 1985 - M. Lazarov, V. Popov, *Une inscription récemment découverte relative au roi scythe Sariac*, în *Tracia Pontica II, Deuxième Simposium International*, „Le littoral thrace et son role dans le monde ancien, Sozopol, 4-7 octobre 1982, Jambol, 1985, p. 156-163.

LENORMANT 1897 - F. Lenormant, *La Monnaie dans l'antiquité*, Paris, 1897.

MANOV 2001 - M. Manov, *Two new types of bronze coins of the Scythian ruler Sariakes*, Annotazioni Numismatiche, 41 (2001), p. 956-957.

MARTINI 2002 - R. Martini, *Monete romane imperiali contromarchate di bronzo dall'area delle province della Moesia de della Thracia di I secolo d. C. Volume I; Parte 1. Tipologia delle contromarche; Parte 2. Catalogo Del materiale (Censimento delle monete dalla Moesia e dalla Thracia e delle contromarche dall'area panonica); Parte 3. Monete*

ausiliarie e falsificazioni. (= Collezione numismatiche 2 – Civiche raccolte numismatiche), Milano, 2002, p. 215-226.

MARTINI, PAUNOV 2004 – R. Martini, E. Paunov, *Early Roman Imperial Countermarked Coins from Moesia: First Critical Observation (Typology, Frequency, Chronology and Analysis of Distribution)*, în *Acta Musei Varnensis II, Numismatic and sphragistic contributions to history of the Western Black Sea Coast, International Conference, Varna, septembrie 12th – 15th, 2001, 2004*, p. 159-173.

MIHAILOV 1970 – G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I², Sofia, 1970.

MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1990 – V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economie și monedă*, Iași, 1990.

MOISIL 1928 - C. Moisil, *Jubileul dobrogean și numismatica*, BSNR, 65-68 (1928), p. 43-47.

MOISIL 1936 – F. Moisil, *Două monete scitice inedite*, CNA, 12 (1936), 105, p. 175-177.

MOISIL 1944 – C. Moisil, *Creșterea colecțiilor cabinetului numismatic, Creșterea Colecțiilor în anii 1938-1942. Stampe, Manuscrise, Documente, Numismatică*, București, 1944, p. 1-125.

MØRKHOLM 1982 – O. Mørkholm, *Some reflections on the production and use of coinage in Ancient Greece*, *Historia*, 21 (1982), p. 290-305.

MUȘMOV 1912 - N. Mușmov, *Monete antice din Peninsula Balcanică*, Sofia, 1912.

NETZHAMMER 1912 – R. Netzhammer, *Mărunțișuri arheologice. Două monete ale regelui sciților Kanites*, *Revista Catolică*, 3 (1914), p. 127-133.

OCHÊȘEANU 1972 – R. Ocheșeanu, *Monede rare și inedite din colecțiile Muzeului de Arheologie Constanța*, *Pontica*, 5 (1972), p. 485-495.

PÂRVAN 1957 – V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1957.

PICK 1898 – B. Pick, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin, 1898.

PIPPIDI 1967 - D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967.

POENARU BORDEA 1968 – Gh. Poenaru Bordea, *Un tezaur de monede callatiene din perioada autonomiei*, SCN, 4 (1968), p. 103-125.

POENARU BORDEA 1973-1975 - Gh. Poenaru Bordea, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947 și 1974*, BSNR, 67-69 (1973-1975), 121-123, 1975, p. 17-41.

POENARU BORDEA 1979 - Gh. Poenaru-Bordea, *Hellenistic, Les régions balkaniques et le littoral septentrional du Pont Euxin*, în *A Survey of Numismatic Research 1972-1977, International Commission Numismatic*, Berna, 1979, p. 98-105.

POENARU BORDEA 1992-1993 – Gh. Poenaru Bordea, *Recenzie la Sylloge Nummorum Graecorum, vol. IX, The British Museum, part 1, The Black Sea*, London, 1993, 69 pl., BSNR, 86-87 (1992-1993), 140-141, 1996, p. 353-360.

POENARU BORDEA 1997 – Gh. Poenaru Bordea, *Supliment la descoperirile monetare 1914-1970 de la Histria, Al XIV-lea Simpozion Național de Numismatică. Rezumatele comunicărilor, Tulcea, 16-18 mai 1997*, 1997, p. 16-17.

PREDĂ 1964 – C. Preda, *Monede de un tip necunoscut provenind din Dobrogea*, SCIV, 15 (1964), 3, p. 401-410.

PREDĂ 1973 – C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.

PREDĂ 1973-1975 – C. Preda, *De ce nu s-au emis monede geto-dacice în Dobrogea*, BSNR, 67-69 (1973-1975), 121-123, 1975, p. 63-68.

PREDĂ 1998 – C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

PREDĂ, NUBAR 1973 – C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, 1973.

PRICE 1983 – M. J. Price, *Thoughts on the beginnings of coinage*, în *Studies in Numismatic Method*, edit. by C. N. L. Brooke, B. H. I. H. Stewart, J. G. Pollard și T.R. Volk, Cambridge, London, New York, Melbourne, Sydney, 1983, p. 1-10.

REBUFFAT 1996 – F. Rebuffat, *La monnaie dans l'Antiquité*, Paris, 1996.

REGLING 1906 – K. Regling, *Charaspes*, în *Corolla Numismatica, numismatic essays in honor of Barclay. V. Head*, London/New York/Toronto, 1906, p. 259-265.

REGLING 1910 – K. Regling, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, 2.1., Die Münzen von Odessos und Tomis*, Berlin, 1910.

LE RIDER 1975 – G. Le Rider, *Contramarques et surfrappes dans l'Antiquité grecque*, în *Numismatique antique. Problèmes et méthodes, Actes du colloque organisé à Nancy du 27 septembre au 2 octobre 1971 par l'Université de Nancy et l'Université Catholique de Louvain*, édités par J. M. Dentzer, Ph. Gauthier et T. Hackens, Nancy-Louvain, 1975, p. 27-56.

ROGALSKY 1956 a – A. Rogalski, *Moneta na imeto na Skitkia Țar Atei*, Izvestija-Varna, 10 (1956), p. 26-27.

ROGALSKY 1956 b – A. Rogalski, *L'effigie d'Artémis sur des monnaies de Callatis*, Izvestija Varna, 10 (1956), p. 119-123.

RUZICKA 1917 – L. Ruzicka, *Inedita aus Moesia Inferior*, NZ, 50 (1917), p. 73-173.

SAINT-GEORGE 1942 – A. Saint-George, *Monete rari de la regii sciți Canites și Ailios*, CNA, 16 (1942), 121-122, p. 114-115.

SEYRING 1966 – H. Seyring, *Monnaies contremarquée en Syrie*, Antiquités Syriennes, 6, 1966, p. 1-11.

SEYRING 1968 – H. Seyring, *Monnaie hellénistique de Byzance et de Calcedoine*, în *Essays in Greek coinage presented to Stanley Robinson*, ed. C. M. Kraay and G. K. Jenkins, Oxford, 1968, p. 185-192.

SNG IX 1993 – *Sylloge Nummorum Graecorum. Vol. IX. The British Museum, part. 1: The Black Sea*, London, 1993.

SNG STANCOMB 1994 – W. Stancomb, *The History and Coinage of the Greek cities on the coast of the Black Sea from the time of the Greek colonization to the period of Roman domination with particular reference to the mint of Olbia, volume II, Appendix, Sylloge Nummorum Graecorum*, University of Warwick, 1994.

SNG XI 2000 – *Sylloge Nummorum Graecorum, Vol. XI, The Williams Stancomb collection of coins of the Black Sea region*, Oxford, 2000.

SUTZU 1916/a – M. C. Sutz, *Monetele regilor sciți din Dobrogea*, BSNR, 13 (1916), p.1-3;

SUTZU 1916/b – M. C. Sutz, *Contribuțiunea numismaticei la istoria antică a*

României transdunărene, AARMSI, 2 (1916), 38, p. 523-531.

SUTZU 1918 - M. C. Sutz, *Monetele regilor sciți din Dobrogea. Regele Tanusa*, BSNR, 13 (1916), 27, p. 1-3.

ŠELOV 1965 - B. Šelov, *Car Atei*, Numizmatika i Sfragistika, 2 (1965), p. 16-40.

TACHEVA 1995 - M. Tačeva, *About the so-called scythian kings and their coinage in the greek cities of Thracia Pontica (the end of the 3rd – 2nd century B.C.)*, în Dobroudja, 12, Numismatic and Sphragistic contributions to ancient and medieval history of Dobrudja. International symposium, Dobrich 1993, 1995, p. 7-17.

TACHELLA 1900 - D. E. Tacchella, *Acrosandre, roi des gètes*, RN, 4 (1900), 4, p. 397-401.

TACHELLA 1903 - D. E. Tacchella, *Cinq rois des gètes*, RN, 4 (1903), 7, p. 31-39.

TALMAȚCHI 1999 - G. Talmațchi, *Monede scitice descoperite în Dobrogea, Pontica*, 32 (1999), p. 307-312.

TALMAȚCHI 2003 - G. Talmațchi, *Descoperiri monetare autonome la Histria, Peuce*, 1 (XIV) (2003), p. 267-282.

TALMAȚCHI, SANDOR 2006-2007 - G. Talmațchi, I. Sandor, *Despre o monedă de „tip scitic” aparținând lui Kanites*, CN, 12-13 (2006-2007), 2007, p. 47-50.

TALMAȚCHI, DIACONU 2006-2007 - G. Talmațchi, R. Diaconu, *Monede autonome grecești și de „tip scitic” descoperite în Dobrogea*, CN, 12-13 (2006-2007), 2007, p. 43-46.

TOPALOV 2004 - S. Topalov, *Countermarking and overstriking of coins in the mint of Odessos during 3rd – 1st C. BC*, în *Acta Musei Varnensis II, Numismatic and sphragistic contributions to history of the Western Black Sea Coast, International Conference, Varna, septembrie 12th – 15th, 2001, 2004*, p. 52-67.

YOUROUKOVA 1977 - J. Youroukova, *Novelles données sur la chronologie des rois scythes en Dobroudza, Thracia*, 4 (1977), p. 105-121.

CATALOAGE DE LICITAȚIE

BALDWIN'S 2004 - *Baldwin's Auctions Ltd., Baldwin's Auctions Ltd, Dmitry Markov Coins & Medals, M & M Numismatics Ltd, Auction 36, May 4th, 2004.*

CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 1997 - *Classical Numismatic Group, Inc. (Incorporating Seaby Coins), Auction 43, A Public & Mail Bid Sale closing September 24, 1997, Lancaster/London.*

CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/a - *Classical Numismatic Group, Inc., Auction 53, A Mail Bid Sale closing March 15, 2000, Lancaster/London.*

CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2000/b - *Classical Numismatic Group, Inc., Auction 54, A Mail Bid Sale closing June 14, 2000, Lancaster/London.*

CLASSICAL NUMISMATIC GROUP 2001 - *Classical Numismatic Group, Auktion 57, A Mail Bid Sale, aprilie 4, 2001, Inc Lancaster/London.*

H. D. RAUCH 1997 - *Auktionshaus H. D. Rauch, 60. Münzenauktion 3. bis 5. November 1997, Antike Katalog I, Wien.*

GORNY 1998 - *Giessener Münzhandlung, Auktion 92, Antike Münzen, Literatur, Mittelalter und Neuzeit, 20-21 november, 1998, München.*

GORNY 2002/a - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion 115, Antike Münzen und Lots, Dienstag, 5. März 2002, 156, München.

GORNY 2002/b - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion 118, Antike Münzen und Lots, Mo.-Di., 15.-16. Oktober 2002, München.

GORNY 2003/a - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion 122, Antike Münzen und Lots, 10. März 2003, München.

GORNY 2003/b - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion 126, Antike Münzen und Lots, Mo./Di., 13/14 Oktober 2003, München.

GORNY 2004 - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion 130, Antike Münzen und Lots, 8. März 2004, München, nr. 1082.

GORNY 2006 - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion Antike Münzen und Lots, 9./10. Oktober 2006, 152, München.

GORNY 2007 - Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, Auktion Antike Münzen und Lots, 06. März 2007, 156, München.

MÜNZ ZENTRUM RHEINLAND 2002 - Münz Zentrum Rheinland, Auktion 109, 9. bis 11. Januar 2002, Köln.

MÜNZEN STUTTGART 2000 - Münzen & Medaillen Deutschland GmbH, Stuttgart, Auktion 6, 23 März, 2000.

MÜNZEN STUTTGART 2005 - Auktion 16, Sammlung J.-P. Righetti Teil 5 Römische Provinzialprägungen, Artuqiden und Zengiden Schwäbisch Hall, Griechenland Nach 1828, Italienische Münzen des Mittelalters, Numismatische Literatur, 19-20. 05 2005, Münzen & Medaillen GmbH, Stuttgart.

NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2000 - Numismatik Lanz München, Auktion 97, Münzen der Antike, 22. May 2000, München.

NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2002 - Numismatik Lanz München, Auktion 112, Münzen der Antike, 25. Nov. 2002, München.

NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2003 - Numismatik Lanz München, Auktion 114, Münzen der Antike, May 26th, 2003.

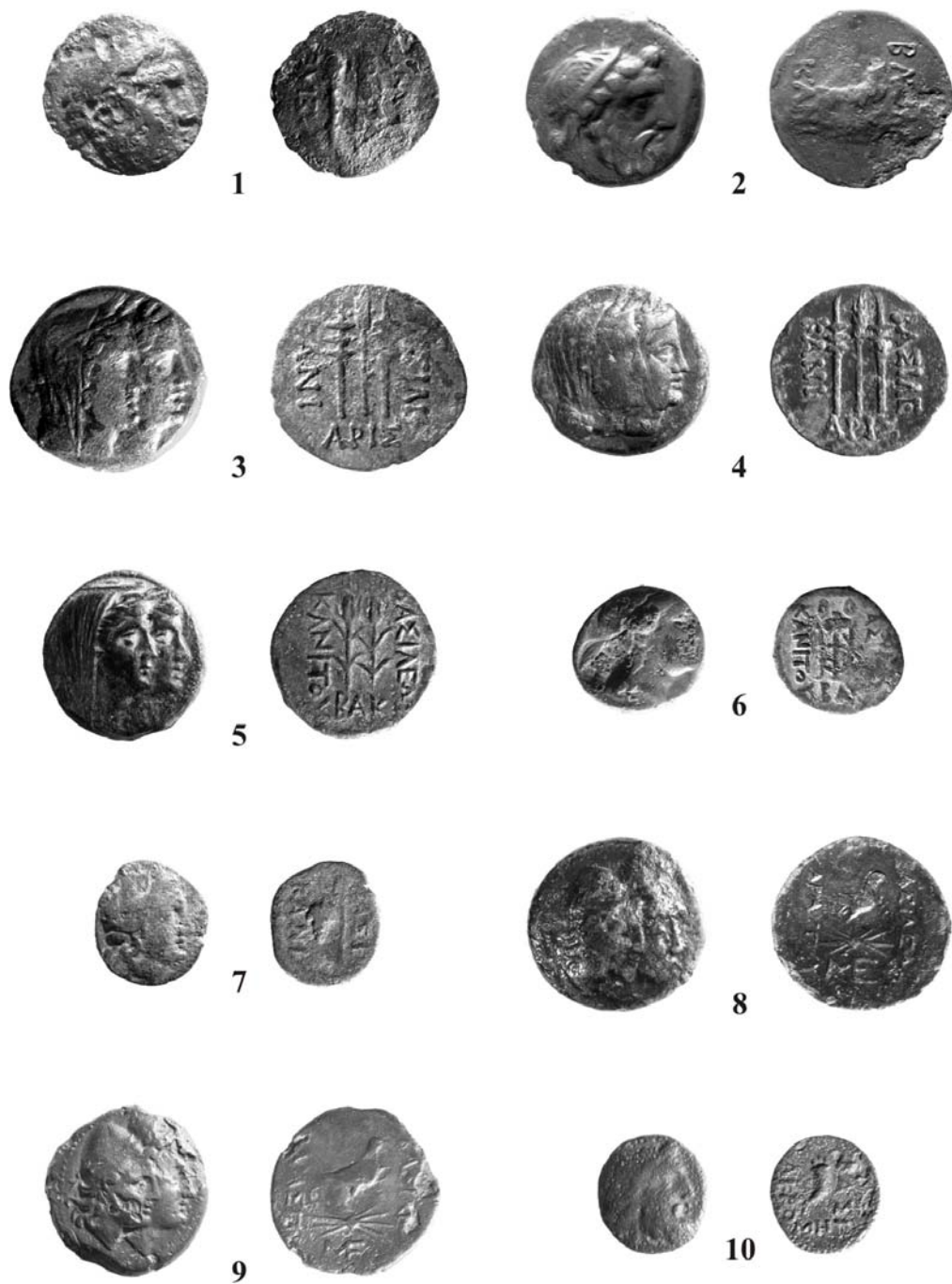
NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/a - Numismatik Lanz München, Auktion 128, Münzen der Antike, 22. May. 2006, München.

NUMISMATIK LANZ MÜNCHEN 2006/b - Numismatik Lanz München, Auktion 132, Münzen der Antike, Montag, 27. Nov. 2006, München.

STAMBULIU 2004 - La Galerie Numismatique Bogdan Stambuliu, Vente aux Encheres IV, Laussane, Dimanche, 28 Novembre 2004.

adresă pagină Web:

<http://www.odophil.ch/numismatik/griechen/thrakien/0245.html>.

Planșa I

11

12

13

14

15

16

17

18

„SCYTHIAN TYPE” COINS FROM A PRIVATE COLLECTION IN CONSTANȚA

Abstract*

The two authors present 18 bronze coins issued for five Scythian basileis, namely Kanites, Charaspes, Akrosas, Ailios and Sariakes. All these coins belong to a private collection and they have been gathered along time, by a deliberate selection. The four pieces, issued for Kanites, correspond to Herakles, The Great God Type, Demeter and Core, as well as Apollon. There are two pieces issued for Charaspes, and they correspond to Dioscuri Type. The piece for Akrosas, belongs to Zeus type. The three coins issued for Ailios belong to one coin type, the Dioscurii one. Finally, the five samples issued for Sariakes belong to the types with the Great God and Demeter as well. All the coins in the catalogue have been discovered in the area situated around Mangalia (the ancient Callatis) or to the South of this town, along the sea coast. Actually, these sites correspond to the majority of this type discoveries.

The authors, taking into consideration the 18 coins described in the catalogue, make a serious analyse of the different aspects regarding iconography, epigraphy, metrology and cronology, as well as the situation of these coin types in the framework of this kind of discoveries known until now. There are also analysed the checks present on the observe side of these coins, integrated into the „universe” of checks present of the „Scythian” type coins as well as on those identified in some mints on the Dobrujan West-Pontic side. There are also suggested in this manner some common features between some coin types and the pieces made on the West Coast of Pontus Euxinus.

As concerning the relationships between these Scythian kings and the Greek cities, the authors are of the opinion they probably had political and economical contracts, as they both had will enough for this, as it has been proved. The coins issued for the Scythian leaders in Dobruja were probably discreetly present in the framework of the Dobrujan economical and trade relationships, being put into circulation precisely due to their Greek features, as work technique, presentation style and iconographical patterns. The possible payments of the Greeks could have done in exchange for agricultural goods using these coins, not the official and „common” ones of the Greek mints, but issued on purpose for this change, with a special dedication. In the same time, they could have been issued also for political purpose above all.

The very important aspect is their presence in Dobruja and they were used by some „kingdoms” led by Scythian basileis, probably more or less simultaneous as existence.

Explanation of plates:

Plate I: „Scythian” type coins issued for Kanites, Charaspes and Akrosas discovered in Dobruja.

Plate II: „Scythian” type coins issued for Ailios and Sariakes discovered in Dobruja.

* Rezumatul a fost tradus de *Corina Apostoleanu*.